

ВПЛИВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ

Матяш-Заяц Людмила, Носова Олена

DOI: 10.37096/SHDISJ-24-1.1-0006

Анотація

Актуальність. Незважаючи на значну кількість досліджень в галузі психології травми, на сьогодні залишається дефіцит робіт, присвячених впливу травматичного досвіду на процес соціалізації особистості в юнацькому віці. Особливо актуальним це питання стає в контексті розуміння того, як травматичні події впливають на самосприйняття людини в юнацькому віці, формування соціальних зв'язків та здатність юнаків інтегруватися в суспільство.

Методологія. Використано аналіз дотичних наукових джерел, синтез та узагальнення підходів до дослідження соціалізації людини і її посттравматичних станів, здійснено класифікацію та конкретизацію чинників, які впливають на соціалізацію особистості юнацького віку, яка зазнала травми.

Результати. У статті виявлено характерні особливості травматичних переживань юнаків та їх вплив на соціальну поведінку людини у цьому віці, виявлено специфічні зміни в сприйнятті соціальних ролей та цінностей, що впливають на процеси соціалізації молоді після травми. Вказано на ключову роль травматичного досвіду у формуванні поведінкових моделей і соціальній адаптації юнаків. Показано вплив травми на сприйняття особистістю соціальних норм, цінностей та можливості інтеграції в соціум. Наголошено, що травматичний досвід може призводити до соціальної ізоляції, порушення міжособистісних зв'язків, а також до розвитку асоціальної або девіантної поведінки молоді особи. Соціалізація після травми стає складним процесом, що вимагає спеціальної підтримки та корекції.

Висновки. Травматичний досвід значно впливає на процес соціалізації особистості юнацького віку, визначаючи їхню здатність інтегруватися в суспільство та адаптуватися до соціальних норм. Ресоціалізація після травми пов'язана з необхідністю подолання внутрішніх конфліктів, відновлення соціальних зв'язків та реінтеграції у соціальне середовище. Її результат залежить від того, наскільки особистість здатна співвідносити свої переживання із соціальними нормами та цінностями, а також від підтримки з боку соціальних інституцій.

Ключові слова: травматичний досвід; юнацький вік; соціалізація; соціальна адаптація; посттравматичні зміни; ресоціалізація, девіантна поведінка.

Актуальність

Юнацький вік - один з найбільш важливих етапів становлення молоді людини, коли активно триває процес формування її соціалізації, розробки системи

життєвих пріоритетів, цінностей, самоідентифікації та інтегрування в соціум. Разом з тим, в умовах нинішніх соціально-психологічних труднощів, зокрема травматичних подій, цей шлях може бути значно ускладненим. Травмувальні ситуації, події, та переживання, такі як війна, насильство, депривація, втрата рідних, території, важливих речей, захисту та безпеки чи інші значні душевні потрясіння здатні глибоко вплинути на ментальне здоров'я та психологічний стан особистості юнацького віку, негативно позначаючись на її адаптації до соціального середовища.

У світлі поточних стресів, подібних до війни в Україні, дедалі важливішим стає дослідження того, як травматичний досвід впливає на процес соціальної адаптації. Для більшості юнаків та юначок цей пережитий досвід може стати вагомою перешкодою на шляху до інтегрування в суспільство та соціальні групи, до формування комунікативних навичок та самоідентифікації. Для розробки ефективних методів психологічної підтримки, які сприятимуть гармонійному розвитку та соціальній адаптації молодих людей, важливим є розуміння того, як травматичний досвід впливає на особистість. Таке дослідження допоможе виявити вплив травматичних подій на процес соціалізації юнаків, розглянувши їхню адаптивність, емоційні переживання та взаємозв'язок із соціумом.

Проблема психологічної травми та різні аспекти її прояву не залишилися поза увагою українських науковців. Зокрема, варто відзначити роботи Л. Бондаревської (Бондаревська, 2008), яка досліджувала вплив психічної травми на переживання суб'єкта та на виникнення вигорання; О. Керик (Керик, 2013), яка досліджувала професійне вигорання та прояви вторинної травми в системі «людина-людина». Н. Гоцуляк, зосередила свої пошуки на аналізі психологічної травми та шляхах її подолання (Гоцуляк, 2015). Науковиця Н. Лозінська (Лозінська, 2018) вивчала психотравму як наслідок травматичного стресу в різних напрямках сучасної психології; Є. Варбан та Т. Титаренко вивчали психологію життєвих криз, засоби самопомогі та стратегії подолання в умовах тривалої травматизації (Варбан, 2009; Титаренко, 2018); Т. Титаренко досліджувала психологію травмуючих ситуацій (Титаренко, 2015); Р. Овчарова та І. Кириченко досліджували стресостійкість та психологічне благополуччя підлітків з досвідом переживання травматичних подій (Овчарова, Кириченко, 2021).

Дослідженням травматичного досвіду та його характеристик займалися такі дослідники як С. Луппо, Г. Діденко, О. Сандал, Д. Волков А. Баратинська, Н. Журавльова, Т. Гурлева. Зокрема, С. Луппо досліджувала типологію життєвої взаємодії з досвідом дитячих психотравм (Луппо, 2015); Г. Діденко розглядала психологічні особливості життєвого стилю з травматичним досвідом (Діденко, 2020); О. Сандал досліджувала травмувальні події як чинник травматичного досвіду особистості (Сандал, 2021). Сучасні дослідники Д. Волков, А. Баратинська, Н. Журавльова та Т. Гурлева активно вивчають вплив російсько-української війни на

психологічний стан осіб, які зазнали травматичних переживань. Вони зазначають, що масова травматизація внаслідок воєнних подій має серйозні наслідки для психологічного здоров'я як військовослужбовців, так і цивільного населення, зокрема юнацтва. Молоді люди, що стали свідками або учасниками воєнних дій, стикаються з численними емоційними та соціальними проблемами, які ускладнюють їхню здатність до нормальної соціалізації. Ці дослідження підкреслюють важливість своєчасної психологічної та соціальної підтримки, яка може допомогти подолати наслідки травматичних подій і сприяти відновленню здатності до соціальної інтеграції (Волков, & Баратинська, 2020; Журавльова, & Гурлєва, 2023).

Таким чином, травматичний досвід у юнацькому віці є вагомим фактором, що впливає на процес соціалізації особистості. Порушення емоційної та когнітивної сфер, втрата соціальних зв'язків, зміни у міжособистісних стосунках та системі цінностей – це лише деякі з наслідків травми, які можуть перешкоджати нормальному процесу соціалізації. У сучасних умовах, коли травматичні події, спричинені війною, зачіпають значну частину молоді, важливою є розробка ефективних програм психологічної та соціальної реабілітації, що допоможе юнакам пережити травматичний досвід та інтегруватися в суспільство.

Мета та завдання – окреслити вплив травматичного досвіду на процес соціалізації особистості юнацького віку, визначити основні аспекти соціальної адаптації юнаків після травматичних подій, а також прояснити, як пережиті травми змінюють соціальні ролі, цінності та поведінкові моделі особистості в процесі інтеграції в суспільство.

Методологія

Для виконання поставлених у роботі завдань було використано теоретичні методи дослідження: аналіз наукових джерел з проблеми впливу травматичного досвіду на процеси соціалізації людини, системний аналіз, синтез та узагальнення підходів до вивчення посттравматичних станів, а також класифікація та конкретизація змін у соціальних цінностях і поведінкових моделях, які виникають під впливом травматичних подій у юнацькому віці.

Результати

Для дослідження впливу травматичного досвіду на соціалізацію особистості юнацького віку було застосовано комплекс теоретичних методів, які дозволили провести глибокий аналіз цього багатоаспектного феномену. Перш за все, було здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел, що охоплюють як класичні, так і сучасні підходи до вивчення посттравматичних станів. Це дозволило окреслити основні напрями досліджень, пов'язаних з впливом травматичних подій на психологічну структуру особистості та її соціальну адаптацію. Особлива увага приділялася питанням, що стосуються юнацького віку, оскільки цей період є критичним для формування соціальних навичок, ідентичності та ціннісної системи

молодої людини.

Застосування системного аналізу допомогло структурувати знання про різні аспекти впливу травматичних подій на особистість. Було визначено, що травма впливає на декілька рівнів: психологічний, емоційний, поведінковий та соціальний.

На психологічному рівні травма може змінювати когнітивні процеси, такі як сприйняття себе, свого місця в соціумі та оточуючого світу. Емоційні зміни включають посилення тривожності, депресії, почуття безпорадності та ізоляції. Соціальні зміни виявляються через порушення міжособистісних стосунків, зниження здатності до побудови довірливих зв'язків, а також через порушення соціальних ролей, що веде до труднощів у соціальній адаптації. На поведінковому рівні травмуючі події можуть призвести до асоціальної або девіантної поведінки.

Синтез наукових підходів до дослідження посттравматичних станів допоміг зібрати та систематизувати різні теорії та гіпотези, що стосуються впливу травми на соціалізацію. Однією з основних ідей, яка з'являється в багатьох дослідженнях, є твердження про те, що травматичний досвід має потужний довгостроковий вплив на особистість і може викликати стійкі зміни у її соціальній поведінці. Зокрема, дослідники вказують на те, що травма може змінювати базові установки та переконання молодого людини щодо світу, інших людей і себе. В результаті цього юнаки часто втрачають здатність довіряти іншим, стають більш замкненими або агресивними, що значно ускладнює їхні процеси соціалізації (Титаренко, 2009; Герман, 2022).

Важливим етапом дослідження було проведення класифікації чинників, що впливають на соціалізацію юнаків після пережитого травматичного досвіду. Було виявлено, що ці чинники можна поділити на декілька категорій: індивідуальні, соціальні та контекстуальні.

До індивідуальних чинників відносяться особистісні риси, рівень емоційної стійкості, когнітивні здатності та схильність до адаптації. Соціальні чинники включають підтримку з боку сім'ї, друзів та соціальних інституцій, таких як навчальний заклад або громада. Контекстуальні чинники охоплюють вплив ширшого соціокультурного середовища, зокрема політичних та економічних умов, а також ступінь тяжкості та характер травматичної події.

У наукових доробках дослідників в поняттях психічної та психологічної травми вбачається певна різниця. Визначення *психічної травми* описано дещо раніше і пов'язане з працями П. Левіна, Цеттла та Джозефа (P. Levin 1998, Zettl & Josephs 2001). Вона супроводжується страхом, жахом та безпорадністю, що виникла внаслідок загрозливої ситуації для фізичної або психічної цілісності особистості.

Психологічна травма, за визначенням Е. Джонса та С. Весселі (Jones, Wessely, 2007), - це значне порушення нормального психічного функціонування, викликане зовнішніми чинниками або подіями. Водночас, незважаючи на ці порушення, фундаментальні психічні функції залишаються незмінними, і людина зберігає

здатність ефективно адаптуватися до навколишнього середовища, зазначають автори.

Титаренко Т. визначає психологічну травму як реакцію людини на травматичну подію або серію подій, здатну довгостроково негативно впливати на емоційне, когнітивне та фізичне благополуччя людини (Титаренко, Т., 2019, с.11-12).

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що єдиного підходу до розуміння психологічної травми у психологічній науці наразі не існує. Спираючись на аналіз наукової літератури ми схильні розглядати психологічну травму як реакцію на подію, яка має руйнівний вплив на емоційне, когнітивне, фізичне а також соціальне благополуччя особистості юнацького віку, спричинена зовнішніми чинниками і істотно змінює життєдіяльність особистості. Натомість вона може стати і основою для продуктивної трансформації та особистісного зростання людини.

Дослідники, такі як Г. Айзенк, М. Селігман, Р. Лінлі та інші, підтвердили важливість індивідуальних характеристик у визначенні того, як саме травматичний досвід впливає на особистість та її здатність адаптуватися в суспільстві. Г. Айзенк у методології своєї моделі неврозів довів, що особи з високим рівнем нейротизму більш схильні до розвитку психічних розладів після травматичних подій (Eysenck, 1947; Seligman, 2004; Linley, 2003). Вони реагують на емоційно напружені стимули сильніше і довше, що призводить до стійких емоційних порушень. М. Селігман і Р. Лінлі зосереджували свою увагу на дослідженні посттравматичного зростання – феномену, при якому деякі особи після пережитої травми демонструють покращення в особистісному розвитку та зміцнення емоційної стійкості. Однак, це явище зустрічається рідше, ніж негативні наслідки травми, і його наявність залежить від багатьох чинників, включаючи рівень підтримки та особистісні риси (Seligman, 2004; Linley, 2003).

Поняття травматичного досвіду в контексті психологічного дослідження особистості юнацького віку охоплює події або ситуації, які перевищують можливості молодшої людини впоратися з ними, спричиняючи значний психологічний та емоційний стрес, зазначає Дж.Герман (Герман, 2022). Травматичний досвід у юнацькому віці — це події або переживання, які молода людина могла безпосередньо спостерігати чи відчути (Кісарчук, 2015; Титаренко, 2019. с.12).

Важливим аспектом дослідження став аналіз емоційних порушень, які виникають унаслідок травматичного досвіду. Емоційна нестабільність, підвищена тривожність, депресивні стани та посттравматичний стресовий розлад є основними емоційними реакціями на травму, які серйозно впливають на соціалізацію юнаків. Вони викликають труднощі у встановленні соціальних контактів, посилюють почуття ізоляції та знижують здатність до адаптації в суспільстві. (Титаренко, 2019; Герман, 2022).

Особи юнацького віку, які пережили травму, можуть відчувати емоційну відчуженість, втрату контролю над власними емоціями або неспроможність

адекватно реагувати на зовнішні стимули. Ці емоційні реакції часто є результатом тривалого стресу, що виникає після травматичної події. У випадках, коли травма залишається непропрацьованою, такі емоційні порушення можуть стати хронічними, що значно ускладнює процеси соціалізації молоді та її інтеграції в соціум, зазначають науковці (Кісарчук, 2015; Титаренко, Дворник, Климчук, 2019; Шевченко, Байєр, 2019).

Порушення міжособистісних зв'язків є однією з головних проблем, з якими стикаються юнаки. Відчуття відчуженості може спровокувати молодих людей уникати будь-яких контактів з оточуючими або навіть із близькими людьми. Вони можуть відчувати страх перед повторною травмою, що ускладнює здатність будувати довірливі та стабільні стосунки. Це посилює ізоляцію, оскільки соціальні зв'язки є важливим елементом адаптації в суспільстві, і їхня відсутність перешкоджає нормальній соціалізації до ще більшого віддалення від суспільства, (Луппо, 2015; Герман, 2022).

Така соціальна ізоляція стає не лише психологічною проблемою, але й має глибокі соціальні наслідки. Втрата довіри та відмова від соціальної взаємодії призводять до того, що молоді люди поступово втрачають зв'язок із соціальними групами, зокрема зі своїми друзями, сім'єю, колегами або однолітками. Вони починають відчувати себе відірваними від суспільства, яке вони більше не сприймають як безпечне або підтримуюче. Відчуття відчуженості посилює їхнє емоційне напруження та створює додаткові бар'єри для інтеграції в соціальне середовище. Це підтверджують численні дослідження, зокрема роботи О. Блінова, О. Саннікової та О. Кузнецової, які вивчали вплив бойових травм на соціальну поведінку ветеранів і молоді, які зазнали подібних травм (Блінов, 2018; Sannikova & Kuznetsova, 2018).

Ізоляція від соціального середовища також позбавляє молодих людей можливості розвивати свої соціальні навички, які є критично важливими для нормальної інтеграції в суспільство. Соціальні навички, такі як комунікація, співпраця, емпатія, вирішення конфліктів, формуються та вдосконалюються через постійну взаємодію з іншими людьми. Відмова від участі у соціальних взаємодіях позбавляє молодих людей можливості отримати ці навички або вдосконалювати їх. В результаті, навіть коли травмована особа намагається повернутися до нормального соціального життя, вона стикається з труднощами через їх відсутність, що лише посилює її відчуття безпорадності.

Соціальна ізоляція також впливає на самооцінку та почуття власної значущості людей. Молоді люди, які пережили травму, можуть почати сумніватися у своїй цінності як членів суспільства. Вони можуть відчувати, що їхні проблеми і переживання нікому не цікаві, або що вони не заслуговують на підтримку і розуміння. Це призводить до зниження самооцінки, що ще більше ускладнює їхню здатність інтегруватися в соціальне середовище. Втрата впевненості у власних

силах і значущості часто призводить до того, що такі люди перестають намагатися відновити соціальні зв'язки, оскільки сформувалося викривлене мислення і вони не вірять, що можуть бути успішними в них.

Психологічні дослідження також вказують на те, що соціальна ізоляція може мати особливо серйозні наслідки для молодих людей, оскільки вони ще знаходяться на етапі формування своєї ідентичності та свого місця в суспільстві (Erikson, 1968). В результаті, юнаки, які пережили травму і відчують ізоляцію, можуть втратити здатність до подальшої соціалізації.

Таким чином, соціальна ізоляція є одним із найнебезпечніших наслідків травматичного досвіду, який серйозно ускладнює процеси соціалізації та психологічної реабілітації молодих людей. Втрата довіри, відчуття відчуженості, агресія або асоціальна поведінка – це лише деякі з проявів, які посилюються через ізоляцію. Якщо молоді люди не отримують необхідної підтримки, їхня ізоляція може призвести до серйозних психічних і соціальних проблем, які ускладнюватимуть їхнє життя у довгостроковій перспективі.

Дослідження М. Селігмана та його колег показують, що травматичний досвід може сприяти розвитку депресії та почуття безнадії у молодих людей. Відчуття, що вони не можуть контролювати своє життя або впливати на події навколо них, може призводити до глибокої емоційної виснаженості. Депресія, яка виникає внаслідок цього, підриває здатність юнаків до самореалізації, пригнічує мотивацію і часто супроводжується втратою сенсу життя. Це створює порочне коло: травма викликає депресію, а депресія ускладнює здатність до подолання наслідків травми, що лише погіршує психологічний стан і посилює почуття ізоляції (Seligman, 2004). Отже, науковцем виявлено, що травматичні події викликають не лише порушення в емоційній та когнітивній сферах, але й впливають на ціннісні орієнтації та моральні переконання молодих людей.

Юність – це період, коли відбувається формування особистості, освоєння соціальних норм та побудова міжособистісних зв'язків. Однак травма, набута в юнацькому віці, може змінити хід цього процесу, що ускладнює не лише емоційну адаптацію, але й соціальну інтеграцію (Lauer, 1998; DePrince, Weinzierl & Combs, 2009; Герман, 2022).

У юнацькому віці відбувається активний пошук ідентичності та самовизначення, формування особистих цінностей та переконань, але травматичні події можуть підірвати відчуття стабільності й безпеки, яке необхідне для побудови здорової ідентичності. Відчуття безнадії, що часто супроводжує такі ситуації, перешкоджає самореалізації, і молоді люди можуть почати сприймати себе як відчужених від суспільства (Hall, 1904).

Після пережитих травматичних подій юнаки можуть переглядати свої життєві пріоритети, змінювати своє ставлення до соціальних ролей і норм. Вони можуть відмовлятися від виконання певних соціальних обов'язків або втрачати інтерес до соціальних активностей, що веде до поглиблення соціальної ізоляції (Луппо, 2015; Герман, 2022).

Травматичний досвід суттєво впливає на сприйняття соціальних ролей у юнаків, що може призводити до значних внутрішніх конфліктів. Соціальні ролі, які формуються у юнацькому віці, є важливими елементами ідентичності, які допомагають молодим людям зрозуміти свою роль у суспільстві, взаємодіяти з іншими та приймати соціальні норми. Однак, коли юнаки переживають травму, ці основоположні аспекти їх особистості можуть бути суттєво змінені або порушені.

Р. Ільченко зазначає, що молоді люди, які пережили травматичні події, можуть почати сумніватися у справедливості світу, відчувати, що соціальні норми більше не відповідають їхнім особистим переконанням. Це може призвести до кризи ідентичності, коли юнаки не можуть знайти своє місце у соціумі або прийняти суспільні цінності. Такі зміни в ціннісних орієнтаціях можуть стати основою для девіантної поведінки, оскільки молоді люди можуть почати ігнорувати соціальні норми або протистояти їм. Це може бути вживання наркотиків або алкоголю, ухилення від соціальних обов'язків або конфліктність у відносинах з оточенням. Така поведінка є відповіддю на внутрішній емоційний конфлікт і спробою подолання наслідків травми шляхом уникнення або знецінення соціальних норм, намагаючись знайти власні шляхи розв'язання внутрішнього конфлікту. (Ільченко, 2023).

Травматичний досвід часто призводить до розвитку нових поведінкових моделей, які не завжди відповідають загальноприйнятим соціальним нормам. Молоді люди можуть проявляти агресивну поведінку, що ускладнює їхній процес інтеграції у соціальні групи. Такі зміни можуть бути спричинені різноманітними факторами, зокрема тривалістю та інтенсивністю стресу, який супроводжував травматичну подію, а також характером самої травми. Особи юнацького віку, які пережили подібні події, часто відчують труднощі у взаємодії з соціальним середовищем. Це підтверджують дослідження Д. Волков та А. Баратинської, які зазначають, що травма залишає стійкі емоційні наслідки, які негативно впливають на здатність молоді до адаптації (Волков & Баратинська, 2020). Отже, результати досліджень чітко вказують на те, що травматичний досвід має ключовий вплив на формування поведінкових моделей та соціальну адаптацію юнаків.

Втрата сенсу життя є особливо небезпечною для юнаків, оскільки цей період розвитку є критичним для формування життєвих цілей і планів на майбутнє. Травма може призвести до того, що молоді люди перестають бачити перспективи свого майбутнього, що призводить до ще глибшої фрустрації та відчаю. Без здатності бачити позитивні зміни або відчувати контроль над власним життям, юнаки можуть почати відчувати безнадійність, що збільшує ризик розвитку суїцидальних думок або саморуйнівної поведінки. Дослідження показують, що такі почуття безнадії є серйозним чинником ризику для розвитку психічних розладів, які можуть мати довготривалі наслідки для життя молодих людей.

Дослідження Р. Пітман, А. Шалев та П. Скотт також показують, що індивіди з високим рівнем нейротизму більш схильні до розвитку невротичних станів після травматичних подій. Нейротизм – це риса особистості, яка характеризується емоційною нестабільністю, підвищеною чутливістю до стресу та схильністю до негативних емоцій. Особи з високим рівнем нейротизму більш інтенсивно реагують на травматичні події, що робить їх більш вразливими до розвитку психічних розладів, таких як тривожність, депресія або ПТСР. Ці індивіди мають більші труднощі у подоланні стресових ситуацій, що ускладнює їхню соціальну адаптацію після зустрічі з травматичним досвідом (Pitman, Shalev, & Scott, 2000).

Високий рівень нейротизму також може впливати на здатність юнаків будувати та підтримувати соціальні зв'язки та вони часто відчують складнощі у встановленні довірливих стосунків. Ці особи можуть бути надмірно обережними, уникаючи близькості або виявляючи ворожість до інших, що ускладнює їхню інтеграцію в соціум. Така поведінка, у свою чергу, посилює ізоляцію та сприяє подальшому погіршенню психоемоційного стану, створюючи порочне коло емоційних і соціальних труднощів.

Таким чином, травматичний досвід має глибокий вплив на сприйняття соціальних ролей, цінностей і здатність до самовизначення юнаків. Втрата соціальних ролей, криза ідентичності, депресія та девіантна поведінка є поширеними наслідками травми, які ускладнюють процеси соціалізації таких осіб та їх інтеграції в суспільство. Високий рівень нейротизму ще більше посилює ці труднощі, оскільки такі особи мають більшу схильність до розвитку психічних розладів після травматичних подій.

Дискусія

Процес соціальної реабілітації молодих людей після травми є довгосторковим і потребує індивідуального підходу. Юнаки, які зазнали травматичних подій, часто потребують тривалого періоду для відновлення емоційної стабільності та адаптації до соціального середовища. Психотерапія є важливим інструментом у цьому процесі, оскільки вона допомагає травмованим особам відрефлексувати свої емоції, зрозуміти причини травми та знайти способи її подолання. Однак, лише психологічна допомога не є достатньою, якщо відсутня соціальна підтримка. Важливу роль у процесі реінтеграції відіграють соціальні інститути, які створюють умови для повернення молоді до активного соціального життя. Наприклад, навчальний заклад може забезпечити безпечне та підтримуюче середовище для відновлення соціальних навичок, а громада – надати простір для соціальної активності та участі у суспільному житті.

Значна частина досліджень підкреслює важливість соціальної підтримки у подоланні наслідків травматичного досвіду. Належна соціальна підтримка – з боку сім'ї, друзів, соціальних інституцій – може значно зменшити негативні наслідки травми, підкреслюють Мадді та Хошаба (Maddi & Khoshaba, 1994). Юнаки, які отримують емоційну підтримку та допомогу, мають більше шансів на успішну

соціальну адаптацію, зазначає Мастен (Masten, 2014). Водночас, відсутність такої підтримки може призвести до поглиблення соціальної ізоляції та розвитку серйозних психічних розладів, таких як ПТСР або депресія (Lauer, 1998; Титаренко, 2009; Луппо, 2015, Туриніна, 2017; Герман, 2022).

Підтримка з боку родини також є надзвичайно важливою для успішної реабілітації після травматичного досвіду. Родина, як найближче соціальне середовище, має важливий вплив на емоційний стан та соціальну поведінку молодшої людини.

В. Пасічник наголошує на тому, що робота з цінностями та смислами є важливою складовою успішної реабілітації, оскільки ці особистісні ресурси допомагають молодим людям подолати негативні наслідки травматичних подій. Робота з цінностями дозволяє юнакам знайти новий сенс життя, переглянути свої життєві пріоритети та зрозуміти власну роль у суспільстві. Родина, надаючи емоційну підтримку та сприяючи зміцненню позитивних життєвих цінностей, відіграє ключову роль у цьому процесі (Пасічник, 2013).

Окрім роботи з цінностями, важливо також забезпечити молодим людям доступ до соціальних інститутів, які можуть допомогти їм відновити свої соціальні навички та повернутися до активного соціального життя. Такі інститути, як школи, громадські організації, волонтерські проекти або навіть спортивні клуби, можуть створити можливості для ресоціалізації так і подальшої соціалізації юнаків, сприяти розвитку у них комунікативних навичок та зміцненню соціальних зв'язків. Важливим елементом цього процесу є те, щоб молоді люди відчували себе корисними та цінними членами суспільства, що сприятиме їхньому емоційному відновленню та реінтеграції (Герман, 2022).

Контекстуальні чинники також мають значний вплив на соціалізацію юнаків після зазнання травматичного досвіду. Соціальні та політичні умови, економічна стабільність або нестабільність, а також культурні особливості середовища можуть або посилювати, або пом'якшувати наслідки травми. Наприклад, у країнах, де соціальна підтримка надається на високому рівні, особи, які пережили травматичні події, мають кращі можливості для реабілітації та відновлення. Водночас, у суспільствах з низьким рівнем соціальної безпеки або недостатньо розвиненими програмами реабілітації, наслідки травми можуть мати більш негативний характер (Туриніна, 2017; Герман, 2022; Лукомська, 2023).

Зрештою, процес соціалізації після травматичного досвіду є комплексним і вимагає спільних зусиль психологів, соціальних працівників, викладачів, сім'ї та самої молодшої людини. Психологічна реабілітація та соціальна підтримка, йдучи пліч о пліч, можуть забезпечити відновлення травмованої особи юнацького віку та її успішну інтеграцію в соціум. Комплексний підхід, який враховує всі аспекти особистісного розвитку та соціальної взаємодії, спроможний гарантувати позитивні результати в довгостроковій перспективі, допомагаючи молодим людям подолати

наслідки травматичного досвіду та знову стати повноцінними членами суспільства (Титаренко, Дворник, Климчук, 2019).

Висновки

Аналіз наукових підходів до вивчення впливу травматичного досвіду на соціалізацію юнаків свідчить, що цей досвід значно впливає на їхнє самосприйняття, соціальні цінності та поведінкову активність. Травма змінює ставлення особистості до світу, до себе та до оточення, формуючи почуття відчуженості і труднощі в побудові міжособистісних стосунків. Втрата довіри до соціальних норм і цінностей може призводити до соціальної ізоляції, асоціальної або девіантної поведінки. Для успішної соціалізації після травматичних подій передбачається комплексна підтримка, що включає роботу над відновленням ціннісних орієнтирів та мотивації до активної участі в соціумі.

Загалом, результати досліджень (Lauer, 1998; Linley, 2003; Луппо, 2015; Титаренко, 2018; Овчарова, Кериченко, 2021; Герман, 2020, Ільченко, 2023) свідчать про те, що травматичний досвід у юнацькому віці суттєво впливає на соціалізацію, порушуючи здатність юнаків адаптуватися до соціальних норм, будувати соціальні зв'язки та виконувати соціальні ролі. Важливою є роль соціальної підтримки та психологічної допомоги, яка дозволяє юнакам відновити соціальні навички та знову інтегруватися в соціум після травми.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному вивченні, як саме травматичний досвід змінює систему цінностей і соціальні установки юнаків, а також у розробці ефективних методик для відновлення їхньої здатності до соціальної інтеграції. Особливу увагу слід приділити психологічній підтримці, що сприятиме формуванню нових цінностей і мотиваційних детермінант, які допоможуть юнакам повернутися до активного соціального життя в наслідок пережитих травматичних подій.

Список використаних джерел

- Блінов, О. А. (2018). Опитувальник скринінгу посттравматичного стресового розладу (ОС ПТСР). Психологічний часопис, 11(1), 26–37.
- Волков, Д. С., & Баратинська, А. В. (2020). Психологія діяльності в особливих умовах. Навчальний посібник. – Дніпро: РВВ ДНУ, 72 с.
- Герман Дж. (2022). Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильств - від знущань у сім'ї до політичного терору: Д-р Джудіт Герман, переклад з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. - Львів : Видавництво Старого Лева, 424 с.
- Гоцуляк Н. Є. (2015). Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання / Збірник наукових праць національної академії державної прикордонної служби України (серія: педагогічні та психологічні науки).- № 1(74), С. 378-390
- Діденко Г.О. (2020). Психологічні особливості життєвого стилю осіб з травматичним досвідом: дис. на здобуття наук. ступ. канд. псих. наук:

- 19.00.01, Херсон, 213 с.
- Журавльова, Н. Ю., & Гурлева, Т. С. (2023) Додаткові прояви ПТСР як мішені впливу у контексті психологічної допомоги постраждалому від війни. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Психологія, 34(73), 190–196. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.1/31>
- Злишков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С.(2023). Діти і війна: монографія. Київ.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 221 с.
- Льченко Р. М. (2023). Особливості психологічної реадaptaції постнаркозалежних дорослих за методом М.Мюррей: дис. на здобуття наук. ступ. канд. псих. наук: 19.00.05, Полтава, 348 с.
- Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методичний посібник / З.Г. Кісарчук та ін. ; за ред. З.Г. Кісарчук. (2005). Київ : ТОВ «Логос», 207 с.
- Керик О. (2013). Професійне вигорання та прояви вторинної травми у фахівців системи "людина – людина" / О. Керик // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. - Вип. 31. - С. 64–72. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2031_8
- Лозінська Н. С. (2018) Психотравма як наслідок травматичного стресу в різних напрямках сучасної психології / Н. С. Лозінська // Вісник Національного університету оборони України. Вип. 2. - С. 65-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2018_2_11.
- Луппо С.Є. (2015). Типологія життєвої взаємодій дорослої особистості з досвідом дитячих психотравм у сім'ї: дис. на здобуття наук. ступ. канд. псих. наук: 19.00.07, Київ, 272 с.
- Овчарова, Р. В., Кириченко, І. В. (2021). Стресостійкість та психологічне благополуччя підлітків з досвідом переживання травматичних подій. Наука і освіта. № 2, С. 86-92.
- Пасічник В. І. (2013). Вплив акцентуацій особистості військовослужбовців внутрішніх військ на їх адаптацію до особливих умов службово-бойової діяльності. Честь і закон, 1(44), 94–98. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2013/1/44/144350>
- Сандал О.С. (2023) Особливості емоційних стилів у осіб з травматичним досвідом: дис. на здобуття наук. ступ. док. псих. наук: 19.00.01, Київ, 215 с.
- Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / [Т. М. Титаренко, М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.] (2019); за наук. ред. Т. М. Титаренко / НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 220 с.
- Титаренко Т. М. (2018). Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія / Т. М. Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної

- психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 160 с.
- Туруніна О. Л. (2017). Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туруніна. – К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 160 с.
- Шевченко В. С., Байер О. О. (2019). Особливості емоційної та вольової сфери у розвитку осіб юнацького віку. Scientific researches and their practical application. Modern state and ways of development (6–18 October 2015). URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer40/20.pdf> (дата звернення: 26.02.2019)
- DePrince, A. P., Weinzierl, K. M., & Combs, M. D. (2009). Executive function performance and trauma exposure in a community sample of children. *Child Abuse & Neglect*. Vol.33, No 6. P. 353–361.
- Eysenck, H. J. *Dimensions of Personality*. Methuen, 1947.
- Erikson, Erik H. (1968). *Identity Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton Company
- Jones E., Wessely S. (2007). A paradigm shift in the conceptualization of psychological trauma in the 20th century. *Journal of anxiety disorders*. 2007. Vol. 21(2) с164-175
- Hall G. S. (1904). *Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education*. New York: Appleton and Company
- Lauer R. H. (1998). *Social problems and the quality of life / R. H. Lauer*. – 7-th edition. – Boston : Mc Graw-Hill, 698 p.
- Linley P. A. (2003). Positive adaptation to trauma: wisdom as both process and outcome. *Journal Trauma Stress*, 16(6), 601–610. <https://doi.org/10.1023/B:JOTS.0000004086.64509.09>.
- Maddi S. R., Khoshaba, D. (1994). Hardiness and Mental Health // *Journal of Personality Assessment*, (63), 265–269
- Masten A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. – New York, Guilford.
- Pitman, R. K., Shalev, A. Y., & Scott P. Orr. (2000). *Posttraumatic stress disorder: emotion, conditioning and memory*.
- Sannikova, O., & Kuznetsova, O. (2018). Adaptivity as the integral phenomenon: empirical verification. *Science and Education*, 3, 27–35. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2018-3-4>
- Seligman, M. E. P., Park, N., & Peterson, C. (2004). The Values In Action (VIA) classification of character strengths. *Ricerche di Psicologia*, 27(1), 63–78.

THE IMPACT OF TRAUMATIC EXPERIENCE ON THE SOCIALIZATION OF YOUTH

Matiash-Zaiats Liudmyla, Nosova Olena
DOI: 10.37096/SHDISJ-24-1.1-0006

Abstract

Relevance. Despite the significant amount of research in the field of trauma psychology, today there is a shortage of works devoted to the influence of traumatic experience on the process of socialization of the individual in adolescence. This issue becomes especially relevant in the context of understanding how traumatic events

affect self-perception, the formation of social ties, and the ability of young people to integrate into society.

Methodology. The analysis of relevant scientific sources, synthesis and generalization of approaches to the study of post-traumatic states and socialization were used, the classification and specification of factors that influence the socialization of the individual of adolescence who has experienced trauma were carried out.

Results. The article reveals the characteristic features of traumatic experiences of young people and their influence on the social behavior of a person at this age, and specific changes in the perception of social roles and values that affect the processes of socialization of young people after trauma are revealed. The key role of traumatic experience in the formation of behavioral models and social adaptation of young people is indicated. The impact of trauma on the individual's perception of social norms, values, and the possibility of integration into society is shown. It is emphasized that traumatic experiences can lead to social isolation, disruption of interpersonal relationships, and the development of asocial or deviant behavior in a young person. Socialization after trauma becomes a complex process that requires special support and correction.

Conclusions. Traumatic experiences significantly affect the process of socialization of an adolescent individual, determining their ability to integrate into society and adapt to social norms. Resocialization after trauma is associated with the need to overcome internal conflicts, restore social ties, and reintegration into the social environment. Its outcome depends on how much the individual is able to correlate their experiences with social norms and values, as well as on support from social institutions.

Keywords: traumatic experience; adolescence; socialization; social adaptation; posttraumatic changes; resocialization, deviant behavior.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Матяш-Заяц Людмила

Канд. психол.н., доц.,

доц. кафедри соціальної психології

Український державний університет ім. Михайла Драгоманова

Київ, Україна

ORCID ID: 0009-0008-2647-2221

e-mail: l.p.matyash-zayats@udu.edu.ua

Носова Олена

PhD докторант

Український державний університет ім. Михайла Драгоманова

Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0001-7726-5216

e-mail: o.v.nosova@npu.edu.ua

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

Внесок авторів: Олена Носова – методологія; підготовка теоретичних засад дослідження; аналіз джерел; формулювання ключових визначень; написання – оригінальна чернетка; Людмила Матяш–Заяц – концептуалізація; написання – перегляд і редагування.

ПРО ЦЮ СТАТТЮ

Цитуйте цю статтю

Матяш-Заяц Людмил, Носова Олена ВПЛИВ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ. 2024 Socialization & Human Development journal 2. DOI: 10.37096/SHDISJ-24-1.1-0006

Надіслано 12 серпня 2024 р. / Переглянуто 17 жовтня 2024 р. / Затверджено 1 листопада 2024 р.

Опубліковано: 31 грудня 2024 р.

DOI: 10.37096/SHDISJ-24-1.1-0006

Відповідальний редактор -Ярослав РЯБЧИЧ

ПРАВА ТА ДОЗВОЛИ

Copyright: © 2024 Матяш-Заяц Людмил, Носова Олена. Ця стаття відкритого доступу, яка розповсюджується відповідно до ліцензії [Creative Commons Attribution License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), (CC BY 4.0), яка дозволяє необмежене використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії за умови вказівки автора та джерела.